

MARKSİZM' DE DOĞA-İNSAN İLİŞKİSİ

Sefa Börtücen

Son yıllarda dünya genelinde tırmanan küresel ısınma, çevre kirliliği gibi ekolojik sorunlar sebebiyle, bu konular değişik çevreler tarafından tartışılır duruma geldi. Bu sorunlar üzerine eski ideolojiler temelinde birçok yeni bakış açısı ortaya çıkarken, ideolojilerde bu bakış açısıyla irdelenmeye başladı. Marksizm' de bu irdelenmeden nasibini aldı.

Marksizm' in ekolojik sorunlara bakışı hakkında günümüzde farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Marksizmi açık bir anti-kapitalist ideoloji olarak değerlendiren bakış açısıdır. Bunlar genellikle batı Marksistler olarak bilinen gruptur. İkinci bakış açısı ise Marks ve Engels' in çevre sorunları hakkında farklı ve değerlendirmeye değer görüşlerinin olmasına rağmen bu görüşlerin Marksist felsefenin temel ekseninde olmadığını söyler. Bu gruba da sosyal ekoloji ideolojisinin kurucusu ve en büyük savunucusu M.Bookchin girer. M.Bookchin başlarda Marksist görüşten etkilenerek yazmaya başlamasına rağmen daha sonraları Marksizm' in özgür bakış açısını elinden aldığı gerekçesiyle bu ideolojiden kopmuştur. Üçüncü görüş ise Marks' in doğa ve insan hakkındaki söylemlerinin Marksist ideolojinin temelinde olduğudur. Bu gruba da J.B Foster dahildir. Bizim için Marksizm' in doğa ve insan hakkındaki görüşlerinin bu bakış açılarından hangisine dahil olduğu hakkında yorum yapmaktan çok Marks ve Engels' in sözleri temelinde Marksizm' in doğa ve insan ilişkilerine bakış açısını değerlendirmek daha önemlidir. Bu yazıda Marksizmi günümüz şartları yerine Marks' in hayatta olduğu dönemin şartlarına göre değerlendireceğim.

Biliyoruz ki Karl Marks kapitalizmin günümüze kadar yapılan en önemli ve en bilindik eleştirisini yapmıştır. Kapitalizm hakkında yapılan diğer eleştirilerde genelde Marks temellidir. Marks ve Engels kapitalizm eleştirisine yoğunlaştıkları için diğer konular hakkındaki görüşleri de kapitalizm eleştirisi üzerinde yükselmektedir. Marksizm' in doğa ve insan ilişkilerine bakış açısını değerlendirirken de Marks'ın esas derdi kapitalizm olduğu için burnumuza kapitalizm eleştirisi kokusu sürekli gelecektir. Bu en net şekilde Marks'ın "Kapitalizm gölgesini satamadığı ağacı keser." sözünden anlaşılmaktadır.

Tarihsel süreçte toplumda doğa ve insan arasındaki ilişkiye yönelik bakış açısı aydınlanma dönemine kadar materyalist bir bakış açısı değildi. Aydınlanma döneminden önce doğa insan için tanrı tarafından yaratılmış bir nesne olarak görülüyordu. Aydınlanma dönemiyle beraber her konuda olduğu gibi doğa-insan ilişkisi içinde bilimsel bir bakış açısı oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde doğa-insan

ilişkileri için farklı anlayışlar kısa sürede gelişmiştir. Karl Marks'ın bu konu hakkındaki görüşleri de, bu yeni bakış açısının temel taşlarından biridir.

Marks' a göre insan yaşamını devam ettirebilmek için doğayla ilişkiye girmek zorundadır. Doğayla ilişkiye girmeden bir insanın yaşaması mümkün değildir. Her toplumun şuan içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durum, o toplumun geçmişte nasıl doğayla iletişime geçtiğine göre şekillenmektedir. Toplumların geçmişten yaşadığı ana kadar geçirdiği bütün toplumsal dönüşümlerin arasındaki zaman ve yöntem açısından olan farklılıklar, o toplumların geçmişte ne zaman ve ne şekilde doğayla iletişime geçtiklerinin temelinde yatmaktadır.

Marks ve Engels' in dile getirdikleri bir başka görüşleri ise doğanın insanın inorganik bedeni olması görüşüdür. Bu görüşe göre doğa tıpkı insanın eli ayağı gibi ondan faydalandığı bir parçasıdır. Doğa ve insan bir bütündür ve birlikte değerlendirilir. İnsan doğaya nasıl davranırsa o davranışın karşılığını alır. İnsan zaman içinde değiştikçe doğayı da kendisiyle beraber dönüştürür. Bu nedenlerle Marks insanın insan üzerindeki hakimiyeti ne kadar saçma ise insanın doğa üzerinde mülkiyet sahibi olmasında o derce saçmadır. Çünkü doğa insanın parçasıdır. Bu sebeple insanoğluna güzel bir miras bırakan baba gibi doğayı da koruyup güzelleştirerek sonraki nesillere aktarmalıdır.

Marksizm'in kapitalizm üzerine yaptığı eleştirilerde söylenen en temel söz kapitalizmin insan emeği ve doğayı sömürdüğüdür. Kapitalizm doğal kaynakları insafsızca sömürür ve doğaya zarar verir. Bununla birlikte gerçekleşen sanayi devrimiyle hammadde tüketiminin yanı sıra, bu kullanılan maddelerin yakılması sonucu oluşan kirlilikte tekrar doğaya salınmaktadır. Bu sebeple sanayi devrimiyle giderek kapitalistleşen dünyanın bugün yaşanan ekolojik sorunların en temel faktörü olduğu açıkça söylenebilir. Bu nedenlerle Marks'ın yaptığı bu eleştirilerin doğruluğu bugün yadsınamaz. Ayrıca kapitalizm sebebiyle köyden kente göç artmış, işçi nüfusu artmış yani insanlar doğal ortamlarından koparılmıştır. Eskiden doğayla doğrudan iletişim içerisinde olan köylüler şehir yaşantısı içinde doğayla iletişim şansı pek bulamayan işçi sınıfı haline dönüşmüşlerdir. İnsanların doğadan doğrudan aldığı birçok şey şehirlerde artık parayla satın aldıkları maddelere dönüşmüştür. Doğa ve doğal ürünlerde insan emeği gibi metalaşmıştır. Artık insan doğasını yani kendi inorganik bedenini kaybetmiştir.

Açıkkçası Marks ve Engels'in yaşadıkları dönemde günümüzde tanık olduğumuz çevresel sorunların hiçbiri bu kadar göz önünde değildi. Buna karşın Marks' ın söylediği doğa ve insana dair sözlerden birçok düşünür etkilenmiştir. Son yüzyılda oluşan çevre sorunlarıyla ilgili birçok bakış açısı Marksizm temelinde yükselmiştir. Daha öncede söylediğim gibi Marksizm' in esas derdi kapitalist sistemlerdir. Fakat Marks'ın doğa-insan ilişkileri açısından ortaya koyduğu görüşlerde bugün hala önemini korumaktadır.

